

8. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту: Навч. Посібник. – Вінниця, 2004. – 272 с.
9. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови. Підручник / За ред. Л.І. Мацько. – К.: Вища шк., 2003. – 462 с.
10. Медведєв С.П. Українська фразеологія. – Харків: Вища шк., 1977. – 230 с.
11. Лозицький В. Післямова до репринтного видання: У В. Винниченка. Відродження нації. – К.: Політвидав України, 1990. – 542 с.
12. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах / Уклад.: В.В. Яременко, О.М. Сліпущко. – К.: Аконіт, 1998.
13. Словник української мови. – К.: Наукова думка, 1975. – Т. VI. – 832 с.
14. Убийко В.И. К методике семантического исследования метафоры // Системные отношения в лексике и методы их изучения. – Уфа: Башкирский госуниверситет, 1977. – 159 с.
15. Універсальний словник: Енциклопедія. – К.: Ірина, 1999. – 1551 с.
16. Фасмер М. Етимологический словарь русского языка. – В четырёх томах. – М.: Прогресс, 1987.
17. Чабаненко В.А. Основи мовної експресії. – К.: Вища шк., 1984. – 167 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Шевцова Валентина Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля.

Наукові інтереси: проблеми літературної та регіональної ономастики.

ІНШОМОВНІ СЛОВА В ЛИСТУВАННІ В. ВИННИЧЕНКА: ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Дмитро ШУЛЬГА (Кіровоград)

У статті розглянуто особливості використання запозичених лексичних одиниць як стилістично значущих елементів в опублікованому листуванні В. Винниченка, проаналізовано іношомовні слова як конструктивний елемент стилістичних прийомів і фігур, що організують стилістично забарвлене висловлювання з відповідним експресивно-емоційним завданням.

Ключові слова: лінгвостилістичний аналіз, іношомовні слова, стилістичні фігури, епістолярій.

Regularities of usage of borrowed lexical units as stylistic elements in V. Vynnychenko's epistolary are under consideration in this article, foreign words as constructive elements of stylistic devices and figures of speech, which organize stylistically nuanced utterance with correspondent expressive and emotional goal are under analysis.

Key words: lingvostylistic analysis, foreign words, stylistic figures, epistolary.

Листування є об'єктом дослідження різних гуманітарних наук: історії, лінгвістики, культурології, народознавства, педагогіки, психології тощо. Епістолярій як одна з форм мовного спілкування людей у різноманітних сферах життя становить значний інтерес для сучасної стилістики, оскільки лист є живим і різнобічним відтворенням динамічних процесів, які відбувались у сферах матеріальної та духовної культури українського народу. На думку К.В. Ленець та М.М. Пилинського, листування є

важливою джерельною базою історії мови: „...це писемна фіксація уснорозмовного мовлення освічених верств, листи відбивають активні зміни в їхній усній мові й першими їх фіксують. Матеріали епістолярію забезпечують докладніше висвітлення різних сторін розвитку літературної мови: поповнення її лексичного й фразеологічного фонду, вироблення граматичних, семантичних та стилістичних норм. У листах простежується вирівнювання й усталення окремих мовних засобів як відображення розвитку живого розмовного мовлення. ...І цілий ряд збережених послань засвідчує дуже важливу роль їх авторів у виробленні літературної мови, зокрема й цими творами” [4, с. 161].

У своїх наукових розвідках питання лінгвостилістичного аналізу прозових і поетичних художніх творів висвітлювали М.М. Шанський, І.Г. Гальперін, М.І. Гореликова, Д.М. Магомедова, А.П. Коваль, М.І. Крупа, І.І. Ковалик, Л.І. Мацько, М.М. Плющ, Г.І. Атрошенко, О.І. Зелінська, О.О. Бірюкова, О.І. Хом’як тощо. Але нечисленні випадки, коли предметом уваги дослідників стає епістолярний текст. Попри достатньо детальне опрацювання письменницького листування літературознавцями (Г.С. Мазоха, В.І. Кузьменко, Л.П. Вашків, А.М. Зіновська, Л.М. Курило, Л.І. Морозова, В.В. Ткачівський тощо), з мовознавчого погляду епістолярій залишається порівняно малодослідженим (в останнє десятиліття з’явилися дисертаційні дослідження Л.П. Лушпинської, Е.С. Ветрової, О.В. Братаніч, Н.В. Павлик, Т.В. Заболотної, А.О. Найруліна, І.Б. Черкез). З огляду на це, лінгвостилістичне опрацювання епістолярних текстів ми вважаємо **актуальним**.

Мета цієї статті – дослідити стилістичні особливості вживання іншомовних слів в опублікованих листах В.К. Винниченка. **Завдання** статті: 1) дослідити використання лексичних одиниць з певною стилістичною метою в опублікованих листах В.К. Винниченка 1900–1940-х рр.; 2) проаналізувати стилістичні особливості вживання іншомовних слів у листах В.К. Винниченка.

Попри те що проблема статусу епістолярного мовлення досліджується вже досить давно, цілковитої єдності поглядів щодо його місця в системі функціональних стилів досі не існує. Деякі лінгвісти, зокрема І.Г. Чередниченко, С.Я. Єрмоленко, О.М. Гвоздев та інші, не виділяють епістолярний стиль. С.Я. Єрмоленко у виданні „Українська мова. Енциклопедія” виокремлює шість стилів (розмовний, публіцистичний, науковий, офіційно-діловий, художній, конфесійний) і наголошує, що недоцільно виокремлювати епістолярний стиль, оскільки його „диференціальні ознаки... перекриваються ознаками більш узагальнених структурно-функціональних стилів (офіційно-ділового, публіцистичного, розмовного)” [7, с. 603].

Прихильники іншого погляду (В.Л. Наєр, Т.В. Радзівська, С.І. Гіндін, Н.В. Павлик та інші) пропонують визначити епістолярне мовлення як

міжстильове явище. Т.В. Радзієвська в монографії „Текст як засіб комунікації” зазначає, що „за умовами свого породження епістолярний текст як комунікативне утворення займає проміжне положення між комунікативними одиницями безпосередньої та текстової комунікації. Епістолярний текст – текст амбівалентної природи з різнонаправленими потенціями. Він припускає включення у свій клас текстів, які мають відповідне матеріальне втілення, починаючи із записок, зміст яких виражає одна репліка і які входять до епістолярного контексту і тому зрозумілі та цікаві тільки їх адресатові, і закінчуючи такими текстами, які за своєю будовою та змістом не намагаються враховувати конкретного адресата: він постає лише приводом для комунікативної діяльності суб’єкта” [6, с. 144].

Окремі вчені (О.І. Єфимов, Л.І. Мацько, К.В. Ленець, М.М. Пилинський, Л.В. Щерба та інші) визнають епістолярне мовлення як окремий функціональний стиль. Л.І. Мацько відзначає, що сферою дії й базою для формування епістолярного стилю є всі сфери дистанційного кореспондентського спілкування, а його основним призначенням називає „обслуговувати заочне, у формі листів, спілкування людей у всіх сферах їхнього життя” [5, с. 156].

Дотримуючись наведеного вище погляду, розглядаємо лист як особливий вид тексту, виключне поле реалізації епістолярного стилю. Сферою його функціонування є писемна дистантна комунікація у формі листів, що передбачають наявність адресата, і, таким чином, поєднують у собі ознаки як монологічного, так і діалогічного мовлення. Цей вид спілкування організований, адже листи мають усталену архітектоніку: зачин (етикетні формули звертання, привітання), основна частина, в якій викладено найістотнішу інформацію, та заключна, що містить етикетні формули прощання. Лексичний, фразеологічний і синтаксичний мовний матеріал епістолярного тексту визначається комунікативним наміром автора та метою комунікації.

В.І. Кузьменко дає таку дефініцію листа письменника: „...твір літературного та історіографічного жанру, позначений яскраво вираженою психологічною інтроспекцією та особистісним ставленням автора до дійсності й конкретного адресата, написаний з урахуванням специфіки кореспонденції певної історичної доби” [3, с. 15].

Об’єктом вивчення є іншомовні слова як слова, утворені на основі іншомовного прототипу шляхом фонетичної, морфологічної, а також семантичної його переробки. Серед численних спроб класифікації іншомовних слів найбільш оптимальною видається типологія Л.П. Крисіна, який серед іншомовних слів виділяв: запозичені слова (графічно змінені й передані відповідними фонетичними засобами мови-рецептора без жодних структурних змін, слова, морфологічно оформлені засобами мови-рецептора, та слова із частковою морфологічною субституцією), екзотичну лексику (слова є повністю іншомовними й у системі мови-рецептора

морфологічно нечленовані, змінюється тільки графіка) та іншомовні вкраплення (слова в системі мови-рецептора морфологічно нечленовані, часто не змінюють навіть свого вигляду) [2, с. 43–48].

У приватних листах В.К. Винниченко достатньо часто використовує іншомовні слова як з номінативною, так і зі стилістичною метою. Для номінації письменник послуговується широким набором запозичених лексем на позначення конкретних предметів (наприклад: *автомобіль, брошура, гонорар, диплом, мандоліна, сінема, телеграма, трафарет* тощо), осіб (*губернатор, іммігрант, індивід, кореспондент, ліквідатор, пролетаріат, пурист, соціаліст* тощо), на позначення абстрактних понять і наукових термінів (*агітація, гомункулус, ідеологічна позиція, колоніальна політика, конкордизм, моністичність, неконсективність, парадокс, пропаганда, психіка, релятивний, синтезування* тощо).

Розглядаючи використання В.К. Винниченком запозичених лексичних одиниць як стилістично значущих елементів, у першу чергу, аналізуємо іншомовні слова як конструктивний елемент стилістичних прийомів і фігур, який організує стилістично забарвлене висловлювання з відповідним експресивно-емоційним завданням.

Зокрема, контекстуального стилістичного забарвлення набувають запозичені одиниці внаслідок уживання як складового елемента метафоричного образу для яскравої експресивної характеристики явищ навколишньої дійсності: *Звісно, в залізних обіймах пролетарської диктатури* неможливо одверто викинути триколовий прапор і заспівати погрозовим голосом (Винниченко 1, 475); *Нове в тому, що Ви – перший із стану так званої поступової руської інтелігенції так одверто, так сміливо зідрали той фіговий листок мовчання, яким руська інтелігенція раз у раз покривала зоологічну наготу царської деспотії в українському питанні* (Винниченко 1, 477).

Іншомовні слова В.К. Винниченко використовує для створення антитез: *Вони прийшли в Центральну Раду від кабінетів, бюр, салонів, бюрократичних царських установ... Я прийшов до Центральної Ради від плугів, сокир, від селянських тайних сходів, від робітничих організацій, від тюрмів, підпілля, від злиднів, утиску, поневолення* (Винниченко 2, 27).

У листах В.К. Винниченка спостережено й стилістичний прийом, у якому антитеза й метафора взаємоперетинаються, і, таким чином, відбувається протиставлення метафоричних образів: *А Ви самі, громадянине Горький, коли з того буревісника визволення поневолених народів перетворилися на смішного, анахронічного чорного ворона валуєщини...* (Винниченко 1, 479).

Запозичені лексеми вживаються автором і для метонімічних перенесень: *Мене дуже цікавить нова українська еміграція, і я радий, коли можу хоч листовно доторкнутися до неї* (Винниченко 2, 23).

В. Винниченко використовує іншомовні лексеми разом із синонімічними питомими як тавтологічний прийом з метою нарощування експресії: *Раз, два – воно ще нічого, а в „большом количестве” – вещь неустерпимая”, скоро воно вже й постарілось, бо ненатуральне, штучне, роблене* (Винниченко 1, 443).

Порівняно велику частину запозичених лексичних одиниць, наявних у проаналізованому нами листуванні В. Винниченка, складають іншомовні вкраплення, насамперед такі, що походять з російської мови. У цілому використання росіянізмів як стилістично маркованих одиниць є досить поширеним явищем для україномовних текстів художнього, публіцистичного та епістолярного стилів того часу.

Зафіксовані випадки вживання письменником росіянізмів мають на меті дати більш точну характеристично-якісну оцінку особам чи подіям: *Було багато „звездной публики”. Всі знайшли оповідання „несомненно художественным”, а мене „большим талантом”* (Винниченко 1, 441). Іноді російськомовні вкраплення передаються російською графікою й беруться в дужки, як у наведеному вище прикладі, іноді – графікою українською відповідно до звучання в мові-джерелі: *В „Моменти”, наприклад, зовсім немає акту **совокупленія*** (Винниченко 1, 448).

Окрім росіянізмів-лексем В. Винниченко використовує й фразеологічні одиниці, які походять з російської мови: *Хіба я сам не почуваю, що простягаю „ножки” занадто не по „одежке”* (Винниченко 1, 449).

Отже, у листуванні В. Винниченко широко вживає запозичені слова, іншомовні вкраплення як з номінативною, так і зі стилістичною метою. Досліджуючи використання письменником запозичених лексичних одиниць як стилістично значущих елементів, варто аналізувати іншомовні слова як конструктивний елемент стилістичних прийомів і фігур (таких, як метафора, метонімія, антитеза, тавтологія), що організують стилістично забарвлене висловлювання з відповідним експресивно-емоційним завданням.

Період 20–50-х років ХХ століття позначений відчутними змінами як у суспільному житті, так і у сфері культури й мови. Тому, на нашу думку, епістолярій Володимира Винниченка, мова якого відбивала потужні тогочасні трансформаційні процеси, становить значний науковий інтерес для лінгвістики, що й стане об’єктом наших подальших студій.

Список умовних скорочень

Винниченко 1 – Листи дружні – і сердиті (В. Винниченко – Є. Чикаленко – М. Горький – В. Ленін) // Капрійські сюжети: «Італійська» проза М. Коцюбинського та В. Винниченка / Упор. В. Панченко. – К. : Факт, 2003. – С. 441–479.

Винниченко 2 – Нитченко Д. Листи В. Винниченка / Дмитро Нитченко // Слово і час. – 1990. – № 8. – С. 22–31.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Крупа М. І. Лінгвістичний аналіз художнього тексту / М. Крупа. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. – 416 с.
2. Крысин Л. П. Иноязычные слова в современном русском языке / Л.П. Крысин – М. : Наука, 1968. – 208 с.
3. Кузьменко В. І. Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20–50-х років ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.01.01. “Українська література” / В. І. Кузьменко. – К., 1999. – 36 с.
4. Ленець К. В., Пилинський М. М. Епістолярний стиль в історії нової української літературної мови // Жанри і стилі в історії УЛМ / В. В. Німчук, В. М. Русанівський, І. П. Чепіга та ін.; вип. ред. С. Я. Єрмоленко ; АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Наукова думка, 1989. – С. 160–197.
5. Мацько Л. І. Стилїстика української мови : Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько ; за ред. Л. І. Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.
6. Радзівська Т. В. Текст як засіб комунікації / Т. В. Радзівська. – К., 1993. – 194 с.
7. Українська мова : Енциклопедія / [редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. – 2-ге вид., випр. і доп.– К. : Видавництво “Українська енциклопедія” імені М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Шульга Дмитро – аспірант кафедри української мови КДПУ ім. В. Винниченка.
Наукові інтереси: лінгвостилістичне дослідження епістолярію.